

„הסטודיה הבימה“

(מיסודו של שלום קלוניצקי)

הצורך ב„הבימה“ ומחוללה

אם „החוג הדרמטי היהודי“ בקובל נולד בסימן צורך כלכלי, ז. א. במגמה לשמש גם מקור עזרה סוציאלית נוסף לנצרכי קובל, הרי „הסטודיה הבימה“ מיסודו של ש. קלוניצקי הוותה תופעה תרבותית עברית מיוחדת במינה. אז, במחצית השניה של שנות השלושים, עמדה תנועת התרבות העברית בקובל במלוא פריחתה. שני בתי-הספר העממיים והגמנסיה העברית מיסודה של „תרבות“ שגשגו והתרחבו, תנועות החלוצים („השומר הצעיר“, „החלוץ הצעיר“, „החלוץ“ ו„איחוד א“י העובדת“) גדלו וגאו, וכולם יחד יצרו יסוד ורקע איתן לפעולות תרבותיות מוגברות ואפשרויות להתפשטותה של השפה העברית בחיים התרבותיים-חברתיים בקובל. אולם הפעולות האלו נצטמצמו בכתלי מוסדות-החנוך וקניי-החלוצים בלבד, והשפעתן לא באה לידי גלוי מחוץ לד' אמותם, וכן לא הובלטה כל עצמה של מגמת ה„תרבות“: החייאתה והשלטתה של השפה העברית גם בתפוצות והכשרתה לחיי התרבות העברית במולדת. רבים וכן טובים היו בין המורים העברים ועסקני ה„תרבות“ בקובל שהכירו, הבינו והעריכו ערך הגורם התרבותי העצום של התיאטרון להפצת השפה ותרבותה, איזו שלא תהיה, בכלל, ובשביל השפה העברית — שעד אז נחשבה כשפת-הספר גרידא — על אחת כמה וכמה. אולם רק המורה שלום קלוניצקי היה היחידי שהעז לבוא עם ההצעה הנועזת: להחדיר את הגורם הזה בחיי-התרבות העברית לאלתר. ז. א. ליצור במה תיאטרלית עברית פומבית לכל דורש. ומכיוון שש. קלוניצקי, חבר „ועד ה„תרבות“, ציוני ותיק, היה גם שחקן כשרוני, חבר „החוג הדרמטי היהודי“ ובעל השקפות תיאטרליות אמנותיות-אסתטיות, שרכש לו מתוך הנסיון, מתוך עיון רב בספרות התיאטרלית ובעיקר מתוך אינטואיציה והשראה מקורית, — טבעי היה הדבר שלמגמה העיקרית — התרבותית, תלויה גם מגמת-משנה והיא: ליצור במה תיאטרלית עברית אמנותית, שתתן סיפוק אמנותי-אסתטי לכל דורש תרבות ואמנות, — רעיון שהורה וטופח בלבו של ש. ק. שנים על גבי שנים ומוכן היה להקדיש כל כחו ומאודו להגשמתו.

ה י ח ס

כפי „המקובל“ בכל רעיון חדש וחזון, מרובים ההזויים וההוגים בו ומועטים המגשימים המוכנים לעשות מאמץ לביצועו. וכאן ראוי לציין את העובדה המדאיבה שש. ק. לא מצא און קשבת אף אחת בין עסקני וחברי ועד ה„תרבות“, שהתייחסו

רובם ככולם אל רעיון "הבימה", אמנם, בהבנה, בהכרה ובאהדה, אולם התחמקו מתת ידם לסיוע הטכני והחמרי הדרוש למפעל, למעשה, שהם עצמם הודו בו להלכה... והסתייגו באמתלאות שונות של גרעון בתקציב, בחששות של מה- בכך ודחו אותו בקש, ב"לך ושוב"... פרט ליחסו החיובי והנדיבי של משה פרל (שלא היה עוד אז יו"ר ועד התרבות) שבתור סגן יו"ר העיר עשה כמיטב יכולתו לטובת "הבימה" המתוכננת ואשורה על ידי השלטונות.

התגברות על הקשיים והנסיון הראשון

אפס ש. ק. לא נחשב בין אלה הנרתעים מפני הקשיים והמעצורים בדרך, מסתלקים ופורשים לקרן-זוית — ש. ק. החליט החלטה נחושה ליסד את "הבימה" בכוח עצמאיים ויעבור עליו מה.

את צוות השחקנים גייס ש. ק. בעיקר, בין הנוער המתלמד, בוגרי-בתי-הספר והגימנסיה העברית, בין הנוער החלוצי ובחלקו גם בין המורים, ומכיוון שחומר שחקני זה של חובבים בלתי-מנוסים ובלתי-בדוקים במשחק, היה די רופף להופעה אינטגרלית שלמה, בעלת טיפוסים מהוקצעים ומעוצבים, בחר ש. ק. בפרגמנטים מסויימים מהספרות האידית הקלסית, בעיקר מפרץ, עבדם וסגלם לכשר המשחקי של שחקניו והכין את ההצגה הראשונה בשם כולל "גורה מן השמים". ומאחר ש"ועד התרבות" סלק ברגע האחרון את ידיו ממנה, נאלץ ש. ק. לחסל את המודעות (שכבר הודפסו!) ע"ש "תרבות" ולחפש דרכים ואופנים אחרים לבצע את זממו. זה היה בשנת 1928 ערב חג הפסח, התקרב יום השנה השנים-עשר למותו של פרץ. החליט ש. ק. לנצל הזדמנות זו להצגתו בצורת "נשף פרץ", שלקבלת רשיון מאת השלטונות המוניציפליים לא היה קושי מיוחד, וכן הוכרז ש. ק. לשנות תכן ההצגה ובעבודה מאומצת יתרה נגש לעצב את הדמויות של פרץ: המקובלים, הנביא, הפרוש ואחרים על ידי טפול מיוחד ואינדיבידואלי של שחקניו ומשתתפיו, והואיל שש. ק. עצמו היה גם עסקן צבורי נדיב, חבר ב"ועדת-החנוך" של "בית-היתומים", נצל את מעמדו במוסד זה וקבל רשיון על שמו של "בית-היתומים" להצגתו — ענין תרבותי, ש"ועד ה"תרבות" מנע ממנו את חסותו והתעניינותו בו מתוך אדישות וצרות-אופק...

נעשו ההכנות, הפרסום הדרוש, נשלחו הזמנות, וביום 8.4.28, ב' דחול-המועד פסח, נתאסף באולם ת"ת, ליסטופדובה 3, מקום ההצגה, המון רב של מבקרים בלתי-צפוי — על אפם של רואי-שחורות מושבעים — ותפסו את כל המקומות של האולם.

בנסיף ראשון זה התכוון ש. ק. לתפגין את הדרך המקורית הייחודית שהוא רצה לשוות ל"הבימה", שאין הוא רואה את הדרכים המקובלות והנדושות

של להקות־חובבים אחרות והוא שוחר נתיבות־אמנות נעלים יותר, שבילים חדשים, סגנון חדש, תפיסה חדשה.

ואמנם, במשחקו הכשרוני המצוין, בשלוב המקורי והאמנותי של: תנועה, מוסיקה ואפקטים של אורות מרהיבים, הפתיע והפעים ש. ק. את קהל הצופים, שהביע בתשואות את הכרתו והתפעלותו. הנסיון הצליח. הנצחון היה מלא ושלם.

„ מ ט ד ה ”

מוכתר בהצלחה ומעודד בנצחון נגש ש. ק. לכינון ולהרחבת „הסטודיה־הבימה” ולהצגת הפרמיירה שלה „מסדה”. רבים מן ההססנים ומן האדישים של פעילי־„תרבות” שנו יחסם השלילי אל „חלום” „הבימה” העברית. הצטרפו כחות חדשים. לימינו של שלום קלוניצקי התייצב הצייר הכשרוני הצעיר א. ריינר, שנשא גם הוא בחובו חזון האמנות העברית והחדרתה בחיים התרבותיים של העיר ומצא כעת הזדמנות ראויה להתמכר לה בכל רחשי לבו לגלות כשרונות לא־מצויים. נספחו אל „הסטודיה־הבימה” גם המורה לזמרה פינשטיין והפסנתרנית ליובה אברך, שתרמו לה הרבה מבחינה מוסיקלית, והרקדנית הכשרונית, חניכת „בית־היתומים” — שרקה טשיזשיק (חרפיה), הכניסה את קסמי המחול האמנותי המקורי.

להצגה השניה בחר ש. ק. את הפואמה או מאוד אקטואלית „מסדה” של יצחק למדן. אולם בכדי להוציא מתחת ידו דבר שלם ומתוקן הוא נודקק לפעולות־מכינות כבירות. השחקנים הצעירים צעדו רק צעדם הראשון על קרשי „הבימה” חקוקים היו לטפול ולטפוח יתר, אינדיבידואלי ובחזרות בצוותא; את חומר ה„מסדה” צריך היה להמחיו ולביים לפי רוח וטעם „הבימה”. צריך היה לכוון ולהכוין את מלאכת המחשבת של התפאורות האימפרוביזציוניות ולהתאימן לכל הופעה והופעה של ההצגה; להלחין ולהשוזר נגוני־החסידים לתוך המנגינות והשירים הארצי־ישראליים; לאפיין ולצבין תנועות הרקודים והמחולות; לנצח ולעבד כל פרט ופרט מתוך הבנה הדדית ומתוך תאום ושלוב למסכת אמנותית משוכללת אחת ואחידה. כל עבודת־הנמלים הזאת, שש. ק. העמיס על שכמו, מן ההכרח היה שתמשך זמן רב מדי, ורק בשלהי שנת תרצ”א אפשר היה לגשת להצגה. הכל היה מוכן. חסרה רק הגושפנקה של „תרבות”. שוב פנה ש. ק. ל„ועדיה” „תרבות” ושוב נתקל באותה האדישות והחששנות, צרת־העין והכיס... ושוב נאלץ ש. ק. להודקק לחסותו של „בית־היתומים”, שנתן לו את הסיוע הטכני הדרוש, העמיד לרשותו את האולם לחזרות וגם את חניכיו המוכשרים להשתתפות במשחק.

האפילוג מהצגת "מסדה" ללמדן

ביום ג' אדר שנת תרצ"א — 20.2.31, אולם התיאטרון של "קינא-מייסקי" ("אכספרס") לא רק שהיה מלא מפה לפה, אלא בפעם הראשונה בחיי התיאטרון בקובל אפשר היה לראות את התופעה הנדירה: מאות אנשים, שנשארו בלי כרטיסים, צבאו על פתחי התיאטרון ונדחקו עד כדי כך, שהמשטרה הפולנית נאלצה להחזיק סדר... באו גם נציגי האינטליגנציה הפולנית. הוזמנו (על ידי משה פרל) באי-כח שלטונות העיר. ההצגה בוצעה בהצלחה מרובה ועשתה רשם בל ימחה על קהל הצופים העצום והמגוון. כדי לקבל מושג מהרושם הכביר שעשתה ההצגה, כדאי להביא ציטטות אחדות מדברי-בקורת שהודפסו בעתון המקומי על ידי אחד מנציגי האינטליגנציה האידיית שהיה רחוק מאוד מתרבות עברית ונחשב גם בין מתנגדיה של תנועת-הציונית.

ואלה דבריו ("קאולער שטימע" — אמת-סטנליק): "אצל עמים אחרים, החיים חיים מדיניים ותרבותיים נורמליים, היה מהוה מחזה כזה חג. חג של מרץ וכעוף נוער והישג אמנותי". "ראינו לפנינו מבצר של תרבות ודעת, מעוף וכשרון, מבצר של אמנות והשראה. ראינו את המסדה! "בהצגה הזאת הודגש באופן בולט חשיבות המפעל (התיאטרלי) של המסדה הנערצת, הנלבבת וההירואית! מבצר תרבות. אמתית בחיים התרבותיים המפוצלים והנחשלים שבמחננו!"

והנה גלוי־דעת באותו עתון של נציג המורים העברים וחברי ה"תרבות" —
י. קוברינסקי :

"ההצגה של להקת־החובבים "הבימה" היתה תופעה מעוררת בחיינו
התרבותיים הדלים. המפעל הנדיר הזה הוא פרי נצחון של עקשנות של אדם
אחד — שלום קלוניצקי, הנושא בחובו את חזונו ליצור במה תיאטרלית עברית
אמנותית זה שנים". "במשך הזמן הזה קצצו לו, לצערנו, את כנפיו גם קרובים
גם רחוקים. אולם שאיפתו חזקה מהם! ובליל ההצגה של "מסדה" התגשם חזונו
במלואו". "מיד בהתחלת ההצגה אפשר היה להכיר כי היא הוכנה ברוב הבנה
והכשרה. התפאורות היו כה מפוארות ואמנותיות ובאופן כ"כ מצוין הלמו תכנו
של המחזה, שאפשר בוודאות לומר, שתפאורות כאלו אינם רואים בשום תיאטרון־
חובבים אחר". "איננו יכולים להבליג לבלתי גלות דעתנו במקום זה על "הנחבא
אל הכלים" — הצייר הצעיר ריינר, שיש לזקוף על חשבוננו, לדעתנו, חלק גדול
בהצלחת ההצגה". "הקהל התמוגג מתענוג. העיקר של כל הצגה דרמתית —
השילוב של כל מיני אמנויות לדבר שלם אחד, בוצע במלואו: המשחק, הרקודים
(חרפיה), המוסיקה (תאום מצוין, בביצוע ל. אברך), התפאורות!". "הקהל נפרד
בתשואות: נהדר! מצוין! הידד — קלוניצקי! הנשף של "הבימה" הווה חג
עברי אמתי!"

בהענות להפצרות הנעתרות של הקהל הקובלאי ניתנה "מסדה" בפעם
השניה כעבור חדש, ב־5.4.31, בחוה"מ פסח, בה הוכנסו שפורים טכניים חדשים
ושעברה בהצלחה עוד יותר מרובה מן הפרמיירה.

התפתחות "הסטודיה־הבימה" והמשכה

אחרי "מסדה" היתה "הסטודיה־הבימה" לעובדה קיימת מזכרת. טובי
עסקני ה"תרבות", ובעיקר משה פרל, התחילו לטפל בהשגת רשיון ל"הבימה"
אצל השלטונות, בביסוסה מבחינה כספית, משפטית, בתור גוף עצמאי במסגרת
"תרבות". בהשתדלותו ובעזרתו של העסקן הצבורי המובהק, עורך ה"קאזולער
שטימע" — יעקב בוראק, נתקבל סוף־סוף רשיון ל"הבימה" והיא נעשתה חי
נושא עצמו.

את שם "הבימה" בחר ש. ק. מטעמי הקלה להשגת רשיונה. מאחר
שהשלטונות הפולניים בימים ההם ראו בעין חושדת בכל ארגוני "החובבים"
התרבותיים — מסוזה לפעולות מהפכניות, והשם "הבימה" היה ידוע למדי גם
לשלטונות בתור תיאטרון לאומי עברי גדידא. את שם הלוי: "הסטודיה" הוסיף
לשם הפלייתה מן "הבימה" הארצי־ישראלית עצמה.
במהרה יצאו ל"הבימה" מוניטין בכל הסביבה וגם בערים סמוכות אחרות.

שרה צ'זיק (חרפיה) בתפקדי השכולה ב"אנתמה" לאנדרייב

נתקבלו פניות מרובנה, לוצק ולודמיר בהזמנות לבוא ולהופיע בעריהם. אולם ההופעות המוזמנות לא נתקיימו. מאחר שהם לא יכלו לקבל על עצמם את המימון והאחריות הכספית ש"הבימה" הציגה להן כתנאי מוקדם. מרכז ה"תרבות" ברובנה לא העריך את ערך הגורם התרבותי החשוב הזה של "הבימה" ושל השפעת-הגומלין התרבותית הבינעירונית ולא בא לעזרה בסעד ובממון כפי שנדרש.

א נ ת מ ה

אחרי "מסדה" נגשה "הסטודיה-הבימה" להצגתה השלישית "אנתמה" של ליאוניד אנדרייב. מטעמים שהובהרו לעיל, ומקשיים טכניים אחרים, כגון: עכוב

תרגום חספר על ידי הסופר י. פ. ציטרונל מלודמיר יתר על המדה, לקח גם הפעם זמן ממושך יותר משנה, בין מסדה ל"אנתמה".

גם ההצגה "אנתמה", שניתנה בי"ב אייר תרצ"ב — 18.5.32 ב"קינו מייסקי" ושהשתתפו בה כ־40 איש, עברה בהצלחה מרובה וקטפה זר הנצחון של רעיון התגשמות התיאטרון העברי בקובל. "הסטודיה-הבימה" השתרשה, הוכרה והכתה גלים בחיי התרבות העברית בקובל ובסביבה. והואיל וכל הופעה והופעה היתה למאורע חגיגי בעיר, הרשתה "הסטודיה-הבימה" לעצמה לסטות מן המסורה המקובלת מקדמת דנא לתת את ההצגות דוקא בלילי-שבתות והופיעה בהן גם בימות-החול, שהפכו מאליהן חגים ומועדים בלב צופיהן...

"הסטודיה-הבימה" עמדה בעצם פריחתה ושגשוגה. התחילו התכונות להצגה הרביעית "שבתי צבי" ובצקלונה היו עוד כאלו וכאלו. ברם באה המציאות הגלותית וטפחה על פניה. באה רוח מצויה של החיים הגלותיים הארעיים והפכה את "היכל-האמנות" הארעי לסוכת דוד הנופלת... הנוער החלוצי, שהוזה רוב מנינם ורוב בנינם של שחקני "הבימה" היה רובו ככולו מועמד לעליה ולהכשרה. קלוניצקי עצמו קיבל סרטיפיקט לעליה בשנת 1934. רוב החלוצים עלו ארצה, ואתם גם ש. קלוניצקי. עם עליית ש. ק. ארצה נסתיימה הפרשה המזהירה של "הבימה" בחיי התרבות של קובל ושוב לא נמצא גואל ויורש שימשיך במפעל.

ש. קלונימופ

תעודת הסטודיה "הבימה" בקובל ומטרתה

צעירה לימים עדיין היא הסטודיה העברית "הבימה" בקובל, אך במשך 3 שנות קיומה הספיקה כבר לרכוש לה קהל מעריצים, המתעניין בה ועוקב מתוך חיבה וידידות אחרי שגשוגה והשתלמותה.

היחס אליה מצד "אניני הדעת" שבחוגי "תרבות", שהיה בראשית פעולותיה בבחינת "ישחקו להם הנערים", נשתנה לגמרי עם הצגת "מסדה" ו"אנטימה": אמנם נשמעת בקורת, באים בדרישות ותביעות, אך יש בהן משום כובד-ראש ודרישת טובת הסטודיה ושכלולה, כל אחד לפי השקפתו הוא. כעת, בגשתנו שוב לעבודה, אחרי ירחי החופש, ברצוני כאן לנתח את כל אלה הדרישות ולברר לעצמנו את תעודת "הבימה", מטרתה ודרכה, שבה תקרב אל מטרה זו. בראש וראשונה עלינו לשים אל לב כי הסטודיה היא לאומית-עברית, אך אל נשלה את עצמנו לחשוב, כי הסטודיה תעודתה להציג מחזות אך ורק

לשם הפגנת השפה גרידא. אמנם, בהצגותיה יש גם מתוך הפגנה ותעמולה למען השפה, אך אין זה עיקר תעודתה.

תעודת "הבימה" היא להראות לקהל העברי אמנות עברית-לאומית. ז. א. מחזות, שבהם משתקפים חיי של העם העברי בתקופות שונות. חיי הכלל והפרט עם כל התסיסות, השאיפות, העליות והירידות. להפיץ אור על כל אלה התהומות המתהוות בין הדור הישן והחדש, לנגוע בכל הפרובלימות המנסרות בעולמנו ולנסות באופן תיאטרלי-אמנותי למצוא פתרון להן.

ואין הדין נותן, שנבקש את הרפרטואר שלנו דוקא במקורו העברי, כפי שאחרים דורשים. כי לא כל מה שנכתב עברית ראוי להצגה, ולו גם נכתב על ידי בן-ישראל. כי הנה, למשל, "שבתי צבי" של ז'ולבסקי עולה בהרבה על כל המחזות ממין זה, שנכתבו על ידי סופרים משלנו. ודוקא הוא, הפולני, עלה בידו להסיר את הערפל המיסטי, שגבור טרגי זה עטוף בו, ולגלות לפנינו את עליותיה וירידותיה של נשמתו. וכמה מתאים הוא חומר זה להצגה, ובפרט בשביל במה עברית! ותחת זאת ישנן הרבה דרמות כתובות עברית או יהודית, המטפלות לכאורה בגבורים יהודים כשרים ובחיהם, אך ספוגות הן רוח של חקוי.

הלא הן הדרמות הידועות של י. גורדין, שחפץ להכניס את "יפיפותו של יפת באהלי שם" ויצא לנו חקוי מן המין הכי גרוע, כי הצורה לוקחה מן החוץ וזה נגד חוקי האמנות. כי אמנם האמנות היא בין-לאומית, אך הצורה היא לאומית, כי גם הפרובלימות המשותפות לכל האנשים מתגלות אצל כל עם ועם באופן אחר ובצורה אחרת. לכן עלינו לטפל רק במחזות כאלה, אשר קרובים אל רוחנו ואשר בהם באות לידי ביטוי כל אלה הפרובלימות המנסרות בעולמנו אנו. אך אין זה אומר, שנמנע את עצמנו מרפרטואר זר, הדין על פרובלימות כלל-אנושיות. להיפך. על הסטודיה העברית להפיץ אורה עליהן ולתת להן גוון משלה.

הנה, למשל, שונה היא בהרבה תפיסתו של נוצרי בנוגע לשילוק היהודי, משל תפיסת העברי. ההבדל הוא גדול ויש לו ערך חשוב בשבילנו. כמו-כן, אפשר להשתמש בחומר לועזי, אם רק הפרובלימות שבו קרובות לרוחנו ומוצאות מקום גם בינינו. נקח, למשל, את "אנטימה" של אנדרייב. זוהי, בעצם, יצירה רוסית, שנכתבה תחת רושם הרדיפות והנגישות של העם הרוסי בימי הצאר והינה כולה צעקת-חמס על כל העול, הנעשה לעם הרוסי המשועבד. ואף-על-פי שהגבור הראשי בדרמה זו הוא היהודי דוד, לא בא, אלא כדי להבליט ביתר עוז את צערו העמוק, צער ההויה של העם הרוסי. אך הסטודיה "הבימה", בגשתה להציג את "אנטימה", השתמשה בחומר זה בגדר האפשרות להדגיש את הכאב והצער

של העברי בגולה, "צערי-ההויה" של עמנו אנו. ודוד הוא ה"איוב" שלנו. וביחד עם זה הבליטה, כמובן, גם את הפרובלימה הפילוסופית הכלל-אנושית: אפסותו של האדם בפני הטבע.

בכלל, צריכה הסטודיה לנקוט בכללו של רבי מאיר: "רמון מצאתי, תוכו אכלתי וקליפתו זרקתי". מה שנוגע לאופן ההצגה ולאמצעים הבמתיים ש"הבימה" אוהזת בהם, הן הסמליים והן המיסטיים, אינם בבחינת חוק ולא יעבור. ואם עד כה היה תוכן ההצגות מיסטי וסימבולי אין להסיק מכאן, שתעודת "הבימה" להציג, אך ורק, מחזות מיסטיים או סימבוליים.

הנהלת "הבימה" מתחשבת, בעיקר, בחומר האנושי שלה ובתנאים שהיא נתונה בהם כעת. והתנאים החמריים, בעיקר, אינם נוחים כלל וכלל.

מאידיך גיסא, טעות גדולה בידם של אלה החושבים, ש"הבימה" תעודתה לבדח את אלה, המשתעממים בד' אמותיהם של חוגם ומשפחתם, והריפרטואר צריך להכיל קומדיות מדגדגות, מחולות ושירים. לא ולא!

"הבימה" היא סטודיה אמנותית ותעודתה להעלות אליה את הקהל ולא לרדת אליו ולהסתגל אל הרחוב ואל טעמו. לא כמותו של הקהל עיקר — אלא איכותו. אם ישנן טענות איזו שהן — מכוונות הן בעצם מצד הסטודיה אל האינטליגנציה העברית, מורי התרבות ומנהליה והסטודנטים העברים היושבים חובקי-יד ואינם נוקפים אף אצבע קטנה; האדישות מצדם היא חטא ועוון פלילי. באו ויצרו את הסביבה והתנאים הנוחים ואזי נעלה מעלה-מעלה. ועתידה היא הסטודיה "הבימה" שתיהפך לגורם אמנותי-תרבותי רב ערך בעירנו.

אמנם יפה היא הבקורת לשתיל רך המתלבט ותוהה, אך תבוא-נא מתוך רצון לעבודה משותפת ולא לשם בקורת גרידא.

(מתוך "ספר-השנה של אגודת האקדמאים היהודים בקובל", תשרי ה'תרצ"ג (ספטמבר 1932) שנה ב', מס' 2).